

ARATUZTEEN DEITURAK

(Aurrez esan bearrean gara lan au egiteko Juan Garmendia Larrañaga'ren "Léxico Etnográfico Vasco"- "Euskal Lexiko Etnografikoa" aztertu izan dogula, bai eta bere "Iñauteria-El Carnaval Vasco" eta "Mitos y leyendas del Pais Vasco". Maixutasuna berari).

Zenbat eta zelako deiturak daukez euskeran garizuma aurreko jai ezagunak, latíñez Carnes Tollendas deitzen diranak?

Deitura zabal bat Aragia oiñarriztat artutakoa da. Ortik aragi-uztea.

Bizkai aldean deiturarik ezagunena, Aratusteak?

Au dala ta R.M. Azkue, bere Diccionario Vasco Español'en arritu egiten da berba au Bizkaia'n entzuteagaz.

Berak diño Bizkai'ko inguru batzutan ala deitzen dala. Baiña arrigarri dala deitura ori osotzen daben itz biak **aragi** (errien baten ezik) eta **utzi, uzte**, ez diralako Bizkaia'n emengo esan naian erabilten.

Autortzen dau ez dakila nun baiña **Aratiste** entzun izan dauala eta ori Aratuste baiño bizkaitarrago dala.

Franzizko Aizkibelen iztegietan, **Aratosteak** = carnestolendas, bacanales eta Aratusteak = bacanales irakurten dira.

Garmendia Larrañaga'k bere aldetik era onetan billatzen dau deitura au:

Aratozteak	(Antzuola, Areatza, Gernika)
Aratisteak	(Oñate)
Aratusteak	(Oñate)
Atustik	(Ondarroa)
Atustiak	(Lekeitio)
Aratoztiak	(Bergara)
Aratuste	(Mundaka)
Aratuzteak	(Aramaio, Lekeitio)
Aratuztiak	(Axpe Marzana)
Aratuztiek	(Mallabi)

Ortik urtenda IÑAUTE aukeratu bear.

Azkue'k era onetan dakar: Iñaute (AN-b-lez-R) inhauteri (B N) Inauteri (G. and-bild-ori-t) = carnaval.

Berak diño batzuk itz onen esan-naia aratuzte iru egunetan mugatzen dabela. Beste batzuk Errege egun eta Garizuma bitarte guztiari zabaltzen dautsela.

Ortik Iñoteri (AN) Inauteri'ren aldakuntza lez. Iñoteriak edo Yoteak.

Aizkibelek bere aldetik beste au: Iñauteriak (Carnes tolendas, los tres días de carnes que preceden al miércoles de ceniza) Inoteria = Bacanales o carnestolendas, que se aplica a las fiestas que se hacen a Baco.

Gurean jarraituz, onelako deiturak billatzen doguz:

lautreak	(Lintzoain)
Igautrea	(Auritz)
lhauteriak	(Luzaide)
Iñauteak	(Ziga)
Iñauteik	(Mutiloa)
Iñauteriak	(Toki ugaritan)
Iñautik	(Aranaz)
Iñotiak	(Arano)
loteak	(Azkarate, Betelu, Etxaleku, Intza, Uitz, Latasa, Lizarraga, Uztegi...)
lotegik	(Areso, Leitza)
Irauteak	(Auzperri)
lyoteak	(Beruete, Torrano, Unanua)
lyotiak	(Arbizu)

Ortik urtenda, KARNABALAK deitura datorkigu eta toki askotan gañera. (Abaltzizketa, Antzuola, Arakil, Bedaio, Berrobi, Elduayen, Eskoritz, Ezkio, Idiazabal, Legazpia, Mutiloa, Tolosa, Zerain, Ziordia, beste askoren artean.

Beste toki batzutan bertako pertsonaiak dira egunei izena emoten dautsenak.

Ala

Mamu egunak.

Marro egunak...

Jai oneik iru egunetako diranez, egun bakoitzari be lotzen dira deitura bereziak. Orrela jarraian aipatzen doguzan deiturak zeaztu giñeikez.

Igandea. Domeka

Aratozte domeka	(Gernika)
Aratiste eguna	(Oñati)
Aratuzte domekia	(Elorrio)
Aratuzte domekie	(Aramaio)
Domeka karnabala	(Ziordia)
Domeka zamartxiko	(Olazagutia)
fantre igandea	(Lintzoain)
Igande Yote	(Betelu)
Igande lyotia	(Arbizu)
Igantrea igandea	(Burgete)
lote igandea	(Etxaleku, Latasa)
lyote eguna	(Arbizu, Beruete)
lyotetako eguna	(Torrano)
Mamoxarro txikien eguna	(Unanua)
Zalduñiate eguna	(Zerain)
Zaldun aratuzte	(Mallabi)
Zaldun iñaute	(Etxalar)
Zalduniota	(Berastegi)
Zaldunita	(Abaltzizketa, Alegi, Areso, Berrobi, Elduayen, Lizartza, Tolosa)

Astelena

Ara emen astelenari dagokiozan batzuk:

Asteleniñabete	(Ursuaran)
Asteleniñate	(Mutiloa)
Asteleniñati	(Zerain)
Astelen Iñautea	(Ornoz)
Iñaute biaramona	(Ornoz)
Asteleniota	(Berastegi)
Asteleniote	(Betelu, Uízi)
Astelena	(Abaltzikketa, Alegi, Areso, Berrobi, Elduayen, Lizartza, Tolosa)
Astelen Iyotia	(Arbizu)
Astelen iñautea	(Ornoz)
Iñaute biaramona	(Ornoz)
Iote astelena	(Etxaleku, Latasa)
Irauteko astelena	(Auzperri)

Asteartea Martitzena

Erreskada luzea dauka egun onek deitura berezietan.

Ikus batzuk:

Aratuste manga	
Aratuste Martitzena	(Elorrio)
Astearte igautrea	(Burge)te)
Aste urteiñate	(I diazabal, Mutiloa)
Astearte iñautea	(Elizondo)
Ondar eguna	(Elizondo)
Astearte iñaute	(Ezkio)
Astearte iote	(Betelu)
Astearte iyote-eguna	(Beruete)
Astearte Iyotia	(Arbizu)
Astearte karnabal	(Ziordía)
Astearteñota	(Berastegi)
Asteartiñabete	(Legazpia, Ursuaran)
Asteartiñati	(Zerain)
Asteartiotiote	(Leiza)
Asteartea	(Abaltzikketa, Alegi, Bedaio, Berrobi, Elduayen, Lizartza, Tolosa)
Astiarte iyotia	(Iraizoz)
Astiarti iñautia,	(Aranaz)
lautre asteartia	(Lintzoain)
Igautre asteartea	(Auritz)
Iñaute irugarrena	(Ornoz)
Astearte iñautea	(Ornoz)
Iñauti Motx.– Astiartia	
Iñauta. Master eguna	(Aranaz)
Iote eguna.	(Lizarraga)
Irauteko asteartea	(Auzperri)

lote asteartea	(Etxaleku, Latasa)
Yyote eguna	(Torrano)
Kaleko ogi eguna	(Ezkio)
Kausera eguna	(astearteko postrea) (Luzaide)
Ondar egune	(Elizondo)
Torrada egune	
martitzen Aratuzte	(Aramaio)
Turuturu eguna	(Lekeitio)
Mamoxarro aundien eguna	(Unanua)
Martísen aratiste	(Oñati)
Martísen karnabal	(Antzuola, Markina, Ondarroa)
Martizen aratuztia	(Axpe Marzana)
Martizen aratuztie	(Mallabi)
Martitzen karnabal	(Areatza, Lekeitio)
Master eguna	(Aranoz)
Zaldiñabete	
Asteartiñabete	(Legazpia)
Zamar aundi	(Olazagutia)

Jaietako pertsonaiak

Ezin ukatu ainbeste jai izenek, beste ainbat pertsonaien izen, deitura edo ta ezaupideak eukiko dituenik. Batzutan deitura orokorrak, bestetan lekuan lekuko.

Aitandi - txarku - Ustarroz	(Gigantea)
Bolantak	(Luzaide'ko dantzariak)
Damalayak	(Etxalar)(Egun batetik bestera jantzia aldatzen eben dantzariak)
Damuñ-etxeakoandrea	(Arizkun Txistulariak afaltzen eben ostatuko etxeakoandrea)
Gorria	(Luzaide) (Atxotalupiñak taldeko bat)
Ijito moxorroak	(Iturmendi)
Judas	(Arizala. Martizeneko txontxongillua)
Kain	(Gesaltza. Martizeneko txontxongillua)
Kakarrero	(Antezana)
Kakarro	(Amurrio, Zanbrana)
Kantineira	(Zuberoa)
Kantiniersa	(Zuberoa)
Kapitana	(Antzar jokoko burua. Añbe, Atallu, Betelu, Errazkin)
Katamaloa	(Legazpi)
Katxi	(Apellaniz, Atauri, Azazeta Kanpetzu...)
Katxibulo	(Maeztu)
Katximorronek	(Kanpetzu)
Katximorros	(Baroja)
Katxirulo	(Galbarra, Kanpetxu, Birgala, Zuñiga). Katxirulo, tio Pako, tabakorik geio ez erreko.
Katxis	(Ume mozorrotuen deitura. Kanpetzu)
Kauterak	(Galdaradunak. Zuberoa)
Kerestuak	(Zikiteruak. Zuberoa)
Kokomarroak	(Aramaio, Areatza, Elorrio)

Kokotxak	(Markiña)
Kokuek	(Axpe, Mallabi)
Kukulleruak	(Zuberoa)
Kukumarroak	(Aretxabaleta, Bergara, Eskoritza Gatzaga) (pertsoneiak)
Landarra	(Arakil)
Lasta lazaru	(Edozela marrotutako bat (Urdiain))
Makarrero	(Leziñana)
Mamoxarroa	(Mamo jantzitakoa)
Manixalak	(Zubero'ko maskaradetan ibiltzen diran erramentari jantzitakoak)
Maretxalak	(Goikoaren bardintsu)
Markitos	Zalduendo'n erre egiten dan txontxongillua
Marmoa	(Aratustetako jantzi edo mozolotutako norbait. Lekeitio)
Marroa	(Ala deitzen dautse Gernikan egun onetako jai zale marrotuei)
Marrua	(Mundaka)
Miel Oxin	(Lantz'eko inauterietako pertsonai ezaguna)
Mitxilarga	(Lezaun)
Momoxarro	(urdiain)
Momoxuerre	(Torrano)
Momuxarro	(Urdiain)
Moxorro	(Ekai)
Moxorroko	(Arakil)
Mozorroa	(Toki askotan erabilten dan deitura ezaugarria)
Mozorro beltza	(Aranoz)
Mozorrotua	(Mozorro jantzi eta iruditutako edozein)
Mozorro zatarrak	(Andre jantziz ibiltzen diranak. Idiazabal)
Mozorrua	(Lizarraga)
Muttuak	(Ustekabe eta edozelan mozorrotuak. Unanua)
Muzizarko	(Mozorro jantzitako bat Auritz)
Ninia	(Aratuztetako txontxongillo bat. Yabar)
Porrero	(Toki askotako deitura)
Sapurrak	(zuberotar maskaradetako "gastadoreak")
Toriko	(Marrotutako bat. Otsagabi)
Soiñujotzailleak	(Urda)
Ttuntturroak	
Joaldunak	(Ituren)
Txantxoak	(Bedaio, Berrobi, Elduayen)
Txatar jantzia	(Arbizu)
Txatutuak	(Balzar jantziak)
Txatxoa, txatxua	(Lanz)
Txerrero	(Zuberoa)
Tximiñua	(Antzuola)
Xomorroak	(Irañeta Zumaia)
Zaldidunak	(Lizartza Zaldietan jaia eratzen ibiltzen ziranak)
Zaldiko	(Lantz)
Zamalzain	(Dantzaria. Zuberoa)
Zamarra, Zamarrero	(Mozolotuak)
Zanpantzar	
Zapurra	(Dantzaria. Luzaide)

Zarramokero	(Trebiño)
Zarratrako	(Mozolotuak. Burgete, Isaba)
Zipotero	(Burgi)
Ziripot	(Barregarri, Isaba, Lanz)
Zomorro	(Mozolotua)
Zomorrotuak	

GAIKIAK

Pertsonaiekin batera, kontuan eukiteko dira baita be bakoitzak erakutsi edo erabili bearreko gaiiak. Onetan askatasun osoa erabilten ekian bakoitzak, pertsonai jator jatorrak izan ezik.

Ara Gaii batzuen izenak:

Kamantxila	(Kanpai txiki, txilin, kaskabela)
Karatola	(Kareta. Unanua)
Karatula	(Ziordia)
Karatulia	(Olazagutia)
Kareta	(Salinillas)
Katula	(Urdiain)
Kaskopil	(Opil zatia)
Kerren	(Ilgandez eskean urteten eben mutillak eroaten ekien erretoko edo sutako burdiña, urdai eta lukainkak bertan sartzeko. Erro, Larrasoaiña)
Mandarra	(Luzaide. Zapurrak erabiltzen daben amantala)
Mantarra	(Idiazabal. Mozorro zatarren jantzia)
Mantoia	(Abalziketa)
Pella	(Aratustetako postrea. Oñati)
Kausera	(Asteartean jan oi izan dan gozo bautu bat, aizetsua) (Luzaide)
Piparopillak	(Erroskillak. Betelu)
Polunpa	(Ituren. Arrana)
Sorgin goaiziak.	(Guraizak. Artaziak. Oyartzun)
Taratula	(Maskara)
Tokara	(Erreten ziran mozorroak lotzeko soka lodia)
Torrada	(Ogiz nai aiez egiñiko gogo)
Ttuntturro	(Buruko koniku bat)
Txanbarrada	(Laruzko lepoko apaingarria)
Tripaki zopa	(Atallo. Errazkin)
Tripotxa beltza	(Atallo)
Tripotxa zuria	(Atallo)
Txarri anak.	
Txarri belarrik	
Txarri muturrak.	(Jaietan eskaleei eskintzen ziran gaiiak)
Txistorrak	

JAIK JAI

Onetan erri bakoitza zelako, jaiak alako. Gero ta erraztasun geiago ta gero ta jai aberatsago.

Alaz eta batzuk gogoratu bear:

Akularen illeta	Martizen gabean, aratuste jaiak amaítzean, azken urteotan Akula (arrain) luze baten irudia eroaten da Zubi-zarrera, eta bertatik errekarra jaurti).
Axeta tupin, Axeri ta tupin, Axeri bes Antzar jokoa	Luzaide'ko jaiaren deitura. Markiñan, len kale zar baten, orain pelotatoki aurreko ibilbidean, antzarrak eskegiten dira eta zaldi gañetan joaten dira gizon nai andrazkoak eurak iltzera.
Estudiantina	Lekeitiarren jai polita, kantu alai eta pozgarriekaz.
Kakoillatzea	Maskarada dantza.
Karakotxa	(Luzaide. Maskarada)
Lau-ostiko dantza	(Lizartza. Dantza berezia)
Lenengo habanera	(Tolosa. Oituraz txistulariak jotzen dakien jai asierako habanera)
Leenengo idiyarena	(Aurrekoaren antzera)
Mañane	(Zubero'ko maskaradetako dantza)
Mutiko dantza	(Etxaleku)
Polka	(Tolosa'n oituraz jotzen dan eresi bat)
Sardiña eortzeta	Jaien amaieran egiten dan eortzeta irudia)
Seigarrena	(Dantza bat. Lizartza)
Soka dantza	Dantza-soka. Igande, astelen eta astearte arratsaldetan dantzatuten zan. Berastegi)
Soka-muturra	(Kalez kale zezena erabilteko oitura. Bergara. Tolosa)
Zagi dantza	(Erri askotan ezaguna dan dantza).

Zubikarai'tar Augustin